

הרפת המשפחתית

ענף הרפת משמש עוד לפני קום המדינה, כענף בסיסי בחקלאות, הקושר את החקלאי אל אדמתו ומסייע בבצוע המשימות הלאומיות החיוניות, של פריסת ההתיישבות על פני כל הארץ. הרפת המשפחתית מהווה עוגן מרכזי בהמשך קיומה של "התכלית הראויה". זיו מטלון משרטט בפתיחות רבה את תולדותיה של הרפת המשפחתית בישראל ומתמקד בתחזית, על הצפוי לה בעוד מספר שנים.

הייצור הארצי גדל.

החלק של המשק המשפחתי בייצור הארצי ירד ל-37%. בשנות ה-80 המאוחרות נעצר תהליך סגירת הרפתות, במיוחד לאור מהפכת הקמת מרכזי מזון שפתרה לרפתן הבודד את מגבלת אספקת המזון והיכולת לגדול.

תמונת המצב היום היא שקיימים 1,123 יצרנים במשק המשפחתי המייצרים 42% מסך המכסה הלאומית ב-903 רפתות.

בתחילת שנות ה-90 החל מהלך של מעבר למכסות אישיות והרמת המסך באגודות. עד שנה זו המכסה נקבעה לאגודה המושבית והיא היתה אחראית לחלוקה הפנימית. משנה זו כל יצרן ידע את מכסתו האישית והיתה לו אפשרות שהמכסה תרשם על שמו.

ייצור החלב השנתי מ-1962 ועד 2003

שנת הייצור	ייצור ארצי במיליוני ליטרים
1962/63	306.2
1965/66	339.6
1970/71	442.0
1975/76	647.6
1980	638.5
1985	771.6
1990	899.7
1995	1,112.2
1996	1,099.2
1997	1,094.6
1998	1,125.6
1999	1,132
2000	1,128
2001	1,174
2002	1,154
2003	1,122

הסטוריה על קצה המזלג

ההתיישבות היהודית בא"י התבססה על חקלאות והוקמה בכל חלקי הארץ, כך נקבעו גבולות המדינה. על מנת לבסס את ההתיישבות והחקלאות, תמכו וסייעו באחזקת רפת, באופן מיוחד בשנות ה-50, שנים בהן היתה תכנית להקצות לכל חקלאי 5 פרות ו-3 עגלות שיבטיחו 70%-80% מההכנסה למשפחה. בתכנית זו תוכננו כ-10,000 רפתות משפחתיות.

לצורך כך יובאו לישראל כ-18 אלף פרות. התנובה הממוצעת באותם שנים היתה 4,000 ליטר לפרה. ראשית שנות השישים נוצרו עודפי חלב ולוי אשכול אבי ההתיישבות "פלט" משפט שנכנס לספרי ההסטוריה של הענף: "הפרה היא אויב מספר אחד של כלכלת המדינה". באותם שנים היו בארץ כ-7,000 רפתות משפחתיות. בשנות ה-70 בוטלו למעשה מכסות הייצור, כאשר הצריכה גדלה לעומת הייצור.

המשקים הקיבוציים ניצלו את המצב בהצלחה והגדילו את חלקם בייצור הארצי מ-36% ל-50%.

לעדרים במגזר המשפחתי, היתה זו תקופה של ראשית משבר. התכנית של 5 חולבות למשפחה, לא תאמה כלל את המציאות. דנו באפשרות של החזקת 15 חולבות למשפחה. כתוצאה משינוי זה, חוסלו מאות ואלפי עדרים קטנים ובינוניים, והחלה הגדלה הדרגתית של המשקים הנותרים. אך בפועל, פחת חלקם של המשקים המשפחתיים בשווק הארצי מ-50% ומעלה, ל-40% ואף פחות מכך.

בסוף שנת 1979 בוטלו הסובסידיות לחלב, שינוי שגרם לזעזוע ומשבר גדול בענף.

אמנם לאחר כשנה הממשלה החזירה כ-50% מהסובסידיה, אך התכנון בענף התנהל תוך כדי מאבקים במשרד האוצר, שדרש לייבא אבקת חלב ולבטל את הסובסידיה.

בשנים 1980-1984 פחת מספר הרפתנים מ-7,000, אל מתחת ל-2,000, כאשר ייצור החלב לפרה גדל וסה"כ

מוסף הרפת המשפחתית - עבר, הווה ועתיד

עבר, הווה ועתיד

זיו מטלון

סמנכ"ל מועצת החלב

טובות לענף, שנים של הגדלת ייצור ורווחיות טובה.

השנתיים הראשונות עברו ללא כל פעילות והמשק המשפחתי עסק בהתגוננות, דחייה ומאבק נגד הרפורמה. רק בשנת 2001 החלו הרפתנים להפנים את התהליך שמחייב את אלה שרוצים להמשיך לעסוק בענף – להתחיל ולהשקיע ברפת.

השנים 2001–2003 היו שנות מיתון כלכלי וירידה חדה ברווחיות בענף, לנוכח שחיקת הרפורמה. התוצאה מיעוט מהרפתנים קפצו למים הקרים והחלו בהשקעות ברפורמה. ומנגד היתה פרישה של יצרנים רבים. תמונת המצב היום היא שקיימים 1,123 יצרנים במשק המשפחתי המייצרים 42% מסך המכסה הלאומית ב-903 רפתות.

משק משפחתי

יצרנים ברפת בודדת	722
יצרנים בשותפויות	401
חברים באגודות	29
יצרנים באומנה	11
שותפויות	181

משק שיתופי

יצרנים	208
רפתות	193
יצרנים ברפת בודדת	180
יצרנים בשותפויות	28
שותפויות	13

בימים אלו ישנו מאמץ של כל המערכות, לשכנע את יצרני החלב במשק המשפחתי, לקבל החלטות ולהכנס לתהליך הרפורמה.

עתיד

השאלה הגדולה היא לאן פנינו מועדות? כיצד יראה המשק המשפחתי בעתיד הקרוב והרחוק?

הרפת היא מקור פרנסה אך גם אורח חיים ולכן אנו נראה במשק המשפחתי בשנים 2005–6 כ-400 רפתות שיסיימו את ההשקעות ברפורמה, ימשיכו להתיעל בייצור חלב תוך ניצול היתרונות בהרחבת הרפת ושיפור הממשק.

רפת סוכנותית במושב עולים

מחלבה במושב, שנות ה-40

הווה

תקופה המוגדרת על ידי כשנות הרפורמה 1999–2004. הרפורמה "נפלה" על המשק המשפחתי בשנים

במהלך שנות התשעים התייצב מספר היצרנים המשפחתיים על כ-1,500 ובייצור הארצי הוגדל בהסכמה, החלק של המשק המשפחתי ל-41%.

מאצרה לטפול בזבל – פתרון יבש של הרפת המשפחתית

כ-300 רפתות אשר קיבלו את האישורים ועדיין לא ביצעו את ההשקעות. חלקם כתוצאה מחוסר יכולת כלכלית וחלקם עדטין בהתלבטות, כולם יפעילו לחץ להארכת מועד סיום ההשקעות.

בעוד כחמש שנים נראה כ-700 יצרני חלב שעוסקים באופן מקצועי בענף הרפת והם דור ההמשך שימשיך להתמודד בשנים הבאות, לידם ימשיכו עוד כ-200 בעלי מכסה שותפים לא פעילים.

כ-200 רפתות שלא טיפלו בקבלת אישורים ואינם מעוניינים להמשיך בעיקר כתוצאה מחוסר "דור המשך" ולכן ע"פ חשבונם ימשיכו, כל עוד משרד איכ"ס לא יסגור את הרפתות, אך בצורה מדורגת הם יסגרו באופן עצמי.

רק ב-2007 נראה התייצבות במספר הרפתות הכוללות שותפויות, בכמות של כ-700-800 רפתות כל זאת, מתוך הנחה סבירה כי התכנון במכסות חלב ישמר וההסדרה של מחיר מטרה, תמשך כמו היום.

הרפת המשפחתית תתחלק לשתי קבוצות של יצרנים: כ-50% מהיצרנים ברפת בודדת וכ-50% יצרנים בשותפויות. כאשר, ברוב השותפויות יצרן אחד יפעיל את הרפת ויתר

לא פעילים.

נראה יותר ויותר עבודה זרה בענף, ופחות דור צעיר ודור המשך, שחוזר לעסוק בענף.

הענף ימשיך להיות בלחצים של משרד האוצר לפתיחת ייבוא ופירוק התכנון. מידי שנה כמות ייבוא חומרי גלם וגבינות תגדל והצריכה לנפש תגדל באיטיות, כך שלא נראה שינוי מהותי במכסות החלב ובצורה אופטימית כ-1%-2% בשנה גידול בצריכה ובייצור.

בשנים הבאות נראה, כי ישנו רצון לשמר את המשק המשפחתי ואת הרווחיות ברפת המשפחתית. הרפת המשפחתית היתה ונשארה העוגן של הענף, שישאר מתוכנן ומוסדר.

למרות הלחצים לפתיחה ורפורמות, ישנה הבנה גם במשרדי האוצר שיש פה שיטה מצליחה ואיזון טוב בין יצרנים – מחלבות – צרכנים. התוצאות הטובות של מגוון מוצרי חלב, מחירים סבירים ותכלית בייצור החלב ע"י חקלאי ישראל, מוכיחות שההסדרה נכונה. יחד עם זאת המכסה נהפכה לנכס בעל ערך כלכלי, הקשור בפרנסתם של חקלאים, וכל שינוי יחייב את הממשלה בכספים רבים.

לסיכום – אפשר לראות בעתיד את הרפת המשפחתית כעוגן לענף ולהתיישובות החקלאית וללא קיומה הענף יופרט, ייצור החלב יעבור לחוות גדולות, בבעלות בעלי הון ויקטן באופן משמעותי. השוק יפתח לייבוא מוצרי חלב מסובסדים והמחירים יעלו וירדו בהתאם לתנאי השוק.

בתקווה כי עשר השנים הבאות יהיו טובות יותר ליצרנים, למחלבות, ולצרכנים, שנהנים ממגוון מוצרי חלב, המפותח והרחב בעולם,

במחירים תחרותיים והוגנים. ■

רפת חדשה שנבנתה במסגרת הרפורמה